

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ט, תשי"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

ביטויים מעולם הקבלה בלשוננו

„ בגילופין “

הפועל היווני glypho (חרת, חקק) העשיר את אוצר לשוננו
במלים אחדות, שנגזרו ממנו: גלף, גילף (חרת, חקק, פיתח), גלף
(מומחה לפיתוח, לעשיית גלופות, צינקוגרף), גילוף (חקיקה)

ופיתוח צורות באבן), גלופה (לוח שעליו מפותחות תמונות או
 אותיות להדפסה). כל אלה מלים, שמשמעותן מובנת יפה מן
 הפועל היווני עצמו, אף אם הורחבה לפעמים לצורכי הלשון
 החדשה. ניכר בעליל, שכאן עברה המלה הלועזית המקורית אלינו
 דרך ספרות חז"ל ללא סטיות ושינויים. ובאמת מצוי השורש
 גלף הן בלשונם העברית והן בלשונם הארמית של אבותינו בלא
 שינוי מובן: „הציץ ששמו של הקב"ה גלוף עליו" (במ"ד כ;
 תנחומא בלק), „וראה מלאכי השרת מסתתין בו מגלפין בו"
 (ילקוט, ישע' נד), „הוא גלפן באדם" (תנח' תולדות) ¹; וכן
 מתרגמים אונקלוס ויונתן לנביאים את הפעלים העבריים חקק,
 פתח בקביעות בגלף (כגון: שמ' כח, ט—י; מל"א ה, לו; ה, לה).
 אבל יש בשימושנו היום גם ביטוי אחר משורש זה, שקשה
 לעמוד על קרבת משמעותו לפועל היווני ולשימוש העברי
 המקורי. כוונתנו לביטוי בגילופין, שעניינו — מבוסס מעט ועליו.
 אף אם נראה ביטוי זה כגזור מאותו מקור, ודאי עברו עליו
 גלגולים שונים, עד שנקבעה לו משמעות זו. מה הייתה דרכו של
 ביטוי זה ממשמעות החקיקה והחריטה עד למשמעות של ביסוס
 ושמחה?

לראשונה אנו מוצאים בגילופין בספר הזוהר. אותו משפט
 הנותן אחיזה לבעל-הזוהר להעלות צורה זו אינו אלא מאמר של
 המדרש שהובא לעיל: „שמו של הקב"ה גלוף עליו" — אלא
 שהזוהר מעמיק את התמונה שבו ועושה אותה סמל לבריאת

1 ועיי' במילונים של בן-יהודה, לוי, יסטרוב, קוהוט ובספרו של

קרויס על מלים שאולות מיוונית ומרומית.

העולם. במקומות הרבה נידון בספר הזוהר סמל זה, ונביא כאן אחד מהם: „...ותמן אתרשימו ואתציירו אתוון בגלופיהו“. ותרגומו: „ושם (היינו ב„תשובה“, היא הספירה בינה) נרשמו ונצטיירו האותיות משמו של הקב"ה בחקיקתן" (ח"א צ ע"א, סתרי תורה). הוזה אומר, מתוארת כאן בריאת העולם בשמות קדושים, שנצטרפו מאותיות רוחניות. וכך מסכם י' תשבי את תורת ה„חקיקה“ של הזוהר („משנת הזוהר“, עמ' קלב): „ספירת החכמה מכילה תכנית כללית לבניין העולמות וכל ההוויות רשומות בה בדבקות ובהעלם: צייר בה כל הציורים, חקק בה כל הגילופים'... בספירה השלישית, בבינה, נבחנות ונפרדות ההוויות... והרישומים הדקים שבחכמה, שאין להם קיום עצמאי, מתגבשים ונעשים בני קיום: ברא תשובה (= בינה) ושם נרשמו ונצטיירו האותיות בגילופיהן“.

מעיבוד־הרחבה זה של תמונת הגילופין — במשמעות המקורית של חקיקה — אנו מגיעים אל פיוטו הנודע של האר"י לסעודה שלישית של שבת („בני היכלא“): „...יהון הכא בהאי תכא דביה מלכא בגילופין“ — כלומר: יהיו כאן בשולחן זה, שבו שמו של המלך מגולף, חקוק וחרות. משמעות הביטוי עדין נשמרת כמקודם, אבל כבר עלתה בפנינו הצורה הידועה עד היום בגילופין.

שינוי המשמעות המפתיע שבביטוי זה — מן החקיקה של השם האלוהי עד להתבסמות ולשתיית יין — חל כנראה בפיוט הנ"ל. משפשטו פיוטי האר"י בבתי ישראל, ובייחוד ליד שולחנות של חסידים וצדיקים, נפתח פתח לפרש את הביטוי בגילופין פירוש קליל, כמעט היתולי — ואולי גרמה לכך האווירה

רווית השמחה של הסעודה השלישית. אם היה בזה פירוש עממי ברוח טובה, או אם היה כאן פירוש ליצני של "משכילים" קשה להכריע בדבר. ואפשר ששני הכיוונים גם יחד נתקיימו בו.

על כל פנים אין מקום לספק בשימושו של בגילופין בלשוננו היום: המשמעות החדשה, ההיתולית-העממית, דחתה את המשמעות הישנה. ביטוי זה, המצוי בלשון הספרות והעיתונות, משמש היום לשון נקייה לשכרות, או — בהקדמת תואר-הפועל "קצת" — לציון מצב הביניים שבין פיכחות לשכרות. והרי קצת דוגמות למשמעות של שכרות מן הספרות היפה: "דומה כאילו אתה בגילופין היום" (ח' הזו, דלתות נחושת, עמ' 194), "השל פריביסקר הלך לו ביניהם כשהוא מחייך חיוך של גילופין" (שם, עמ' 253). ומלשון התרגומים: "כדוגמתו של אותו מלך אוגוסט, ששעה שסובא היה, חייבת הייתה פולין כולה להיות בגילופין" (בלזאק, אויג'ני גראנדה, בתרגומו של מ' לזין, עמ' 167); ומלשון העיתונות: "מחדרו בקעו ועלו... צעקות אנשים בגילופין" (מעריב, גיליון 2846). ובמשמעות של התבסמות ושמחה, שעדיין אינה שכרות: "יוצאים אל הסמטאות השוממות קצת בגילופין" (ע' קרליבך, הודו, עמ' 206), "ברור שכל המשתתפים היו קצת בגילופין" (אנה פרנק, יומנה של נערה, תרגום ש' שניצר, עמ' 189).

אף כאן לפנינו צורת לשון, שעברה גלגולים אחדים משימושה במקורות הראשונים (עפ"י מוצאה הלועזי) במשמעות שבמלאכת בשר ודם, דרך שימושה בספרות הקבלה לגבי מלאכתו של הבורא ועד לשימושה העממי הקליל שבפינו.